

מאמר זה מוקדש לכבוד חמותי האשה החשובה מרת טייבלא וחמי ר' קלונומוס קלמיש. רצייתי להכיר טוב על כל העזרה שעשיתם משך השנים בגידול בנינו ובנותינו. למעלה מזה הדוגמא אישית שאתם מהווים היא החינוך הכי חשוב וממנה הם ראים איך להתנהג בחיים. יהי רצון שהקב"ה יתן לכם כח להמשיך הלאה מתוך בריאות ולהתחזק האי קשר של והגדת לבנך עד מאה ועשרים.

בגדר הדין תשלומין בכל התורה כולה: כפרה או חיוב ממון

א] בגדר הדין תשלומין בכל התורה כולה: כפרה או חיוב ממון

תוס' כתובות (ל: ד"ה זר) מביא שהחיוב תשלומין של זר האוכל תרומה בשוגג, מדין כפרה אתי ולא דמי לשאר דיני תשלומין שבתורה שהם בעיקרם חיובי ממון כגון תשלומי גזילה (פי' הדבר שהתשלומין באים למלא ההפסד שגרם). ומכח זה מסביר תוס' מה דקיי"ל שהאוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג (אף אליבא דר' נחוניא בן הקנה שגם בחייבי מיתות בידי שמים אמרינן קלב"מ) עדיין חייב בקרן וחומש אע"פ שיש בה מיתה בידי שמים, ואילו אכל חמץ של הקדש באותו יום חייב בקרו"ח דהיכי שהתשלומין כפרה כמו גבי תרומה לא אמרינן קס ל"י בדרבה מיני' משא"כ בשל הקדש דהוי תשלומיו חיוב ממונא ולא כפרה אמרינן קלב"מ ופטור, עד כאן דבריו.

ולכאור' דברי התוס' מרפסן איגרי (1) שברוב המקומות שהתורה מחייב תשלומין הם חיובי ממון בעיקרם (פי' הם באים למלא איזה הפסד שגרם) אלא שמהווים כפרה בתולדה (פי' ע"י שסילק ההפסד מתכפר). ונביא כמה דוגמאות.

בהלכות מעילה (א:ד) כ' הרמב"ם "תשלום הקרן והבאת האשם מעכבין הכפרה, ואין החומש מעכב. הרי שהתשלומין מהווים חלק מהכפרה."

ובריש ה' גזילה (א:א) כתב "ואין לוקין על לאו זה שהרי ניתן לתשלומין שהגניבה חייבה אותו תורה לשלם". היינו שמעיקר הדין חייב מלקות רק חידשה תורה שהתשלומין ממלאים ההפסד ועי"ז מכפרים ולא בעי מלקות.¹

בהל' חובל ומזיק (ה:ט) לענין החיוב תשלומין של הד' דברים כתב "אבל חובל בחבירו אע"פ שנתן לו חמשה דברים אין מתכפר לו... עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו". עוד הפעם התשלומין מהווים חלק אינטגרלי של תהליך הכפרה ובלי לשלם לא מתכפר.

וכן מצינו במשנה בב"מ דף לז. אמר לשנים: גזלתי לאחד מכם מנה, ואיני יודע איזה מכם... נותן לזה מנה ולזה מנה, שהודה מפי עצמו. ולמסקנא שם בגמ' הא דקתני "נותן לזה מנה ולזה מנה היינו רק לצאת ידי שמים אבל מצד הדין אינו נותן אלא גזלה אחת והן חולקין אותה ביניהן כך פוסק הרמב"ם (הל' גזילה ד:י, ובשו"ע חו"מ שסה:ב). הרי להדיא שתשלומין בכהת"כ אית לי' משום כפרה וצ"ע כונת התוס' דרק גבי תרומה היא כן?

וכן הא דקיי"ל (דברים כה:ב) "כדי רשעתו" משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות (היינו המקור דקם לי' בדרבה מיניה) ועכ"ז קיי"ל כרבא (בב"מ צא:): ד"אתנן אסרה תורה אפי' בא על אמו" (היינו שאמר לאמו הא לך טלה זה בשכרך) שאין הפשט בדין קלב"מ שמחמת קיום החמורה פטור אקלה אלא דין הנאמרה לבית דין שאין להם רשות לחייבו שניהם, אמנם חיוב השני חי וקיים. ונפ"מ לצאת ידי שמים (פי' כדי שיתכפר על הרשעה הקלה לא מספיק קבלת העונש החמורה). ועוד נפ"מ היכי שהשני תופס אי מוציאין מידו או לא. הרי להדיא שמצינו תשלומין שחייבה תורה בתורת חיוב ממון (פי' שבאים

¹ באמת יש מח' גדולה בין הפוסקים איך פועל הדין "לאו הניתן לתשלומין אין לוקין עליו" האם היא הרחווה של הדין "לאו הניתוק לעשה אין לוקין עליו" (היינו היכי שאין הגזילה בעין הממון באה במקומה) או שהיא דין אחר לגמרי ומדין קם לי' (עי' גירסת הגמ' מכות יד. על קר' הגמ' למה לא מנה ר' יוחנן לאו דגזילה בכלל הלאוין ששיך אצלם "ביטלו ולא ביטלו", כיון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם" ומת"כ לא שייך בי' "ביטלו" דהאי לשון משמע שבעצם חייב ב' עונשים, רק גזה"כ היא ד"משלם ואינו לוקה"). ובתוס' שם (ד"ה התם) נתקשה בזה ומביא גירסא אחרת "דשאני גזילה דאיתא בתשלומין" פי' ומת"כ לא שייך גבי' ביטלו. ועי' בית יצחק תשע"ד במאמר שלי "איסורים הנאמרים אצל ממונו של אדם" שהארכתי לבאר הענין.

למלא הפסד) ומפני זה יועיל תפיסה ואפ"ה מוכרח שאותו ממון מהווים כפרה דזהו הכונה ב"לצאת ידי שמים". ועוד הפעם מה כונת התוס' שרק תשלומי קו"ח דתרומה משום כפרה.²

(2) ואפי' נגיד לרגע כמו שהבין התוס' שרק בתרומה התשלומין כפרה, מה סברתם שמפני זה אין דין קלב"מ היכי דאכל תרומת חמץ בשוגג, הרי עדיין יש ב' רשעיות: א) החיוב כרת משום חמץ, ב) החיוב תשלומין מחמת אכילת התרומה. ובמה נגרע שהתשלומין בתורת כפרה ולא חיוב ממון, הלא מי שנתחייב במיתה ומלקות דין הוא שמת ואינו לוקה אף ששניהם כפרה. ואצלינו נמי הכרת והתשלומין משום כפרה אתיין. (עי' רמב"ם ריש הל' תשובה).³

עד כאן הקשינו רק לדעת תוס' אבל האמת היא שגמ' מפורשת ריש מסכת מכות היא דתני שם (דף ב: ב:) ד' דברים נאמרו בעדים זוממין וחד מהם "שאינן משלמין את הכופר" (פי' היכי שהעידו ששוררו של פלוני המית את האדם ונמצאו זוממין) והביא הגמ' טעמא "דלאו בני כפרה נינהו". מסביר רש"י "מפני שלא הרג שורם אדם" ומפני כך לא שייך אצלם "כפרה". וקשה טובא דהא בשאר עדיות שהעידו כגון לחייב הבעל דין מיתת ב"ד, או מלקות או אפי' ממון (כאלו שהבאנו כבר – גזל, מעילה, ותשלומי חבלה) שגם הם מהווים כפרה ואפ"ה נידונים העדים בהם מחמת "כאשר זמם" ולא אמרינן הא לאו בני כפרה נינהו. ועי' ברמב"ן שם שלמד דלא כרש"י שהכונה היא דוקא ב"כופר" שבא במקום מיתה בידי שמים מקרא ד"גם בעליו יומת". וכה"ג לא בעינן לעדותן ולדעתו אין אפי' מלקות להעדים (נגד דעת הרמב"ם הל' עדות כ:ח ע"ש). אמנם לד' רש"י יש לנו גמ' מפורשת שחילק בין מידי דכפרה למידי דחיובא, ולכאור' צ"ע דגם אלו של חיובא מהווים כפרה, ומה היא כונת הגמ'.

² אין כונתה להקשות אותו קו' לדעת הרמב"ם שלדעתו י"ל שלא רק בכל המקומות שהבאנו גדר התשלומין הוי חיוב ממון המהווה כפרה אלא שגם אצל הקו"ח דתרומה היא כן. ועי' לקמן (ריש אות ב') שרוב הראיות שמביאים להחזיק דעת תוס', לדעת הרמב"ם אינם קושיות דחולק אתם או שתק ואין לנו ראי' שהסכימו להם.

³ ועוד יותר מיתת בית דין עצמה שממנו למדים הדין דקלב"מ - עי' משנה כתובות לו: ד"כל המתחייב בנפשו אינו משלם ממון" ומקורה היא הא דכתיב "אם לא יהי' אסון ענש יענש" ופירש רש"י שם "הא אם יהי' אסון לא יענש" היינו אם מת האשה וחייב מיתת ב"ד לא יתחייב בדמי הולדות.

בן תשלומין דכל התורה: חיוב ממון המהווה כפרה בתולדה, תשלומי תרומה: אך ורק כפרה

ונלענ'ד שאין כונת התוס' דתשלומי תרומה משום כפרה ושאר תשלומין שבתורה לא הוי משום כפרה אלא כולם משום כפרה רק שבכהת"כ יש חיוב ממון דגרום לשני הפסד ואחר שממלא ההפסד, מתכפר (היינו שהכפרה בא בתולדה של החיוב ממון). יוצא שיש חיוב ממון והכפרה מתלי תלוי בה ואילו בתרומה אין חיוב ממון כלל אלא כולו כפרה. לפי"ז אתי שפיר גם לדעת התוס' מה שבגניבה חובל בחבירו והמועל בהקדש התשלומין מתכפרים אף שבעיקרם הם חיובי ממון (פי' שבאים למלא הפסד שגרם) רק חידושו היא בתשלומין דתרומה שהיא אך ורק כפרה ואין בה חיוב ממון, ועלינו לבאר כונתו דלכא' גם האוכל תרומה בשוגג גורם הפסד ולמה התשלומין אינם חשובים חיוב ממון?

רציתי מקודם להביא השנויים שנתחדשו בתשלומין דתרומה שאין בתשלומי כהת"כ, ורק אחרי זה לבאר למה אין גדר התשלומין שלה "מילוי ההפסד". (1) תוס' עצמו מביא מה שאין הכהן יכול למחול ובכהת"כ היכא שיש חיוב ממון מחילה מועיל, הרי שאי"ז חיוב ממון אלא כפרה ואיך יתכפר ע"י מחילת הכהן?⁴ (2) לדעת התוס' ההפרשה לבד פועל הכפרה ולא בעי נתינה לכהן, ואי התשלומין חיוב ממון ולמלא ההפסד לא ניתן כלל שיספיק הפרשתו. (3) הדין אצל תרומה היא דבעי לשלם חולין מתוקנים (לא ממון) ועוד יותר בעינן שתהא מאותו מין שאכל (רמב"ם הל' תרומות י:יח) ואילו בשאר חיובי תשלומין אינו כן (ואף בגניבה דכל זמן שהחפץ בעין המצוה היא להשיבו, אם נאבד ישלם כסף).

ובספר אתון דאורייתא כלל ב' (ד"ה עד כה) מסביר שלדעת רש"י יבמות פו. שטבל אסור משום "תרומה המעורב בה" ואעפ"כ אסור גם לכהנים עד שהופרשה היינו דקודם הפרשה נחשב התרומה "משולחן גבוה (פי' רשותו של הקב"ה ןעדיין אסורה אף לכהן) ורק כשהופרשה זכי לי". והביא ראי' מפורשת לזה מל' הרמב"ם הל' תרומות (יב:יט) "וכן אסור להן שיחטפו תרומות ומעשרות ואפילו לשאול חלקן בפינה אסור אלא נוטלין

⁴ ביתר ביאור בכהת"כ שיש חיוב ממון והכפרה תולדה דידי' אם הנחבל מוחל פקע החיוב למלא ההפסד והכפרה ממילא בא משא"כ בתרומה.

בכבוד, שעל שלחן המקום הם אוכלין ועל שלחנו הם שותים ומתנות אלו לה' הם והוא זיכה להן שנאמר ואני נתתי לך את משמרת תרומותי.⁵

ונלענ"ד מהא דתרומה נחשב "משולחן גבוה קא זכי" אין התשלומין בתורת מלאוי הפסד דכ"ז ניתן היכי שלקח מן ההדיוט או אפי' מרשות הקדש אבל כאן שאכל תרומה שאינו בעצם שלו של הכהן אלא שזכה לי' רחמנא, ושל גבוה נמי לא שהרי נתנה רחמנא ברשות הבעלים כדכתיב (במדבר ה:י) "ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים" שהרשות ביד הבעלים ליתנו לכהן שירצה (מה שאנו קוראים "טובת הנאה") התשלומין היא רק בתורת כפרה⁵. והיות שהיא כן מובן הני שינויים שיש בתשלומין. (1) שאין הכהן יכול למחול שבעצם אין הוא הבעלים רק דוכי לי' רחמנא אחר הפרשתו כמו שראינו במה שאסור לו לאכול טבל אף שכל איסורו משום התרומה המעורב בה והיא בדרך כלל מותר לכהן. (2) דעת התוס' שהפרשתו לחוד מתכפר ולא בעי נתינה ג"כ מובן היות שאינו אלא זכות הכהן לאכלו אז היכי שאכל זר בשוגג מספיק הפרשתו ולא בעי לתת אותה אל הכהן. (3) וגם מובן מה דבעי לשלם גוף הדבר דהיינו חולין מתוקנים מאותו המין ולא כסף או שוה כסף כבשאר חיובי ממון, היות דהוי תשלומי כפרה גזה"כ אומרת שרק בכה"ג מתכפר⁶.

ג] ד' דברים נאמרו בעדים זוממין... ואין משלמין את הכופר"

עכשיו נחזור למה שהבאנו ממכות (דף ב:): שעדים שהעידו על אחד שהוא חייב כופר ונמצאו זוממין פטורים מן הכופר והסבה משום דקסברי כופרא כפרה, והני לאו בני כפרה נינהו. וברש"י שם (ד"ה כופרא) מסביר שהכופר בא לכפר על מי שהרג שורו אדם והני לא הרג שורם אדם. ולכאור' הדבר תימה שהרי ראינו כבר דגם בשאר חיובי תשלומין שחייבה תורה מהווים כפרה (גזול, מעילה, חובל בחבירו) וכן היכי שהעידו על איזה חיוב

⁵ ל' הרמב"ם הל' ביכורים (ט':יד) "והמתנות עצמן (פי' הזרוע לחיים וקיבה) אסור לישראל לאכלן אלא ברשות כהן, עבר ואכלן או הזיקן או מכרן אינו חייב לשלם, מפני שהוא ממון שאין לו תובע ידוע..." ולכאור' התרומה גם כן הכי רק שבנוסף לזה אסורה לזר באכילה.

⁶ ביתר ביאור גבי חיובי ממוןא שהתשלומין אתי למלא ההפסד קיי"ל ד"שוה כסף ככסף" וכן להיפך דבין כך ההפסד איננו משא"כ במידי דכפרה שאינו קשור לדיני ממוןא בעינין לקיימה ע"פ תהליך שהתורה מחייבו.

מיתה למה נהרגים הלא המיתה לכפרה אתי והעדים לאו בני כפרה וא"כ בטלת תורת עדים זוממין. ואף לדעת הרמב"ן שכונת הגמ' דלאו בני כפרה אינו לענין כופר במיוחד אלא דדין כאשר זמם בכללו אינו בא לכפרה אלא גזה"כ הוא מ"מ גם בשאר החיובים מהווים כפרה נגיד דלא שייך כאשר זמם.

אבל לדברינו את"ש שכונת הגמ' גבי כופר היינו שהיא רק כפרה (בניגוד לרוב החיובים שיש חיוב מעיקר הדין רק שע"י קיומו מהווה כפרה כמו תשלומי גזילה או השבת העבוט) וזה לא ניתן אלא במי שעבר העבירה בפועל ולא בעדים זוממין שכל כולו נתחדשה דוקא היכי שלא פעלו רק זממו. ולזה נתכווין רש"י "שלא הרג שורם אדם" פי' דמידי שכולו כפרה כתשלומי דמי כופר לא ניתן רק בפועל ממש. אבל שאר החיובים ניתן אף אצל אחרים. לדוגמא אם ראובן הזיק נכסי שמעון ובא לוי ושילם עבורו, הרי החיוב נסתלקת. היינו שיש אפשרות אצל חיובים שתתייחס לאדם אחר וזהו הדין כאשר זמם שהיכי שרצו לחייב הבע"ד באיזה חיוב מעמידים אותו חיוב עליהם. אבל בכופר אין זה מספיק אלא בעינן לומר שכאילו שורם הרג ועד כדי כך לא אמרינן.

ובדעת הרמב"ן נמי י"ל היות שהדין כאשר זמם לא בא לכפרה או מידי דכולו כפרה כמו דמי כופר שאין בה חיוב דינית כלל לא שייך גבם משא"כ שאר החיובים אף שמהווים כפרה אבל אינו אלא בתולדה של עיקר החיוב ממון ובכהאי חיובא אמר רחמנא "ועשיתם לו כאשר זמם".

ד] ההבדל בין "עונשין" כמיתת ב"ד או מלקות למידי ד"כפרה" כחטאות ואשמות

אמנם לכאור' זה לא מספיק דתינח גבי עדות ממונא אבל עדות נפשות דמי לעדות דכופר דכמו שרק בעל השור חייב כופר ולא העדים ש"הרי לא הרגו שורם אדם" הוא הדין שרק ההורג נפש יתחייב מיתה (וכן המחלל שבת או העובד ע"ז) ולא העדים ד"לא הרגו אדם". וא"כ למה הדין הוא דעדים שהעידו על אחד שהרג את הנפש ונמצאו זוממין נהרגין?

ונ"ל לומר כמו שראינו שיש חילוק בין (1) תשלומי כפרה (2) לתשלומי ממונא אף שגם אצלה מהווה כפרה בתולדה, באותו סגנון יש הבדל בין מידי שבא אך ורק לכפרה למידי שבעיקרו בא בתורת עונש אלא שמהווה כפרה בתולדה.

וכונתי להא דאיתא במשנה ערכין דף כא. "חייבי ערכין ממשכנין אותן חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן" וברש"י שם מסביר דחטאת ואשם שבאים לכפר והוי חובה עליו לא אתי לשהויי משא"כ ערכין או עולות ושלמים שאינם לכפרה.⁷

אמנם דעת הרשב"א יבמות (דף פז: ד"ה אמרו לו) לכא' דלא כרש"י דעל מה שהביא בגמ' שם היכי שב' עדים מעידים שראובן אכל חלב בשוגג (ולפי עדותם חייב להביא קרבן) והוא מכחיש אותם, הדין הוא דמהימן ולא בעי להביא חטאת הואיל דיכול לטעון "מזיד הייתי", כתב הרשב"א "כיון דמלתא דנפשי' היא ולכפרה דידי' קא אתי אם אינו רוצה להתכפר אל יתכפר".⁸

⁷ לכא' מדובר היכי שאנו יודעים שלא רצה להביאם דאי בסתם למה בעי ב"ד למשכן אלא כדקאמרת (כך העיר העוה"ש העתיד) ואעפ"כ אין ממשכנין. ודע שיש עוד הלכה ד"כופין על המצות" (כתובות דף פו.) וצריך לבאר איך זה שונה מהדין ממשכנין ונ"ל שהם ב' דינים חלוקים לגמרי שהדין כפיי' נתחדש על קיום המצוה פ' הדבר היכי שאינו רוצה בעשייתו אז הדין דכופין אותו עד שתצא נפשו. משא"כ הדין ממשכנין נתחדשה אהוצאת ממונא עבור המצוה כגון בקרבנות או בכופר כשב"ד ראים שמוצא הוצאות חנם שלא לצורך כדי שלא ישאר בידו מה לקנות (עי' תוס' ר"ה ו. ד"ה יקריב) אז ממשכנין כדי שישאר ממה לקנות. יוצא שכפיי' היא היכי שהוא עומד וצווח שלא יקיימה ודין ממשכנין הוי אף שלא צווח אלא שהב"ד אמדוהו שמבזבזו ממונו עד שלא יהי' לו ממה לקנות קרבנו שאף בכה"ג יורדים לנכסיו וממשכנין.

ולכא' ראים את זה להדיא בל' הרמב"ם הל' מתנת עניים (ז: וז"ל "מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו, בית דין כופין אותו ומכין אותן מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן. ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן. וממשכנין על הצדקה ואפילו בערבי שבתות."

⁸ ויש להבין את זה ע"פ שי' ר"ת (מובא בחי' הרשב"א בב"ב קמז:): שכתב דטעמא דמוכר שטר חוב לחבירו שיכול לחזור ולמחול אע"פ שמכירת שטרות מן התורה לפי שאין אדם יכול למכור אלא זכות השעבוד שיש לו בנכסי חבירו (מה שקוראים שיעבוד נכסים) אבל חיוב הגוף (מה שקוראים שיעבוד הגוף) שחבירו מחוייב לפרוע לו חובו כדאמרינן (לקמן קע"ד א') פריעת בעל חוב מצוה אינו יכול למכור, ונכסוהי דבר איניש אינון ערבין ביה וכל שזה מוחל ללוה חיוב הגוף פקע שעבוד הנכסים, הרי שלדעת ר"ת יש התקשרות בין הלוה להמלוה שקוראים שיעבוד הגוף ואין זה ניתן למכירה כמו שאין אשת איש יכולה למכור האישיות שבינה לבעלה לאשה אחרת. כן הדבר אצל ענייני כפרה, העבריין לחוד משתייך להתכפר ואי אפשר ע"י אחר. וראים את זה להדיא ברמב"ם הל' מעשה הקרבנות (יד: ח) שכתוב "חטאת ואשם אינן באין אלא על חטא, ואינן באין בנדר ונדבה, האומר הרי עלי חטאת או אשם, או שאמר הרי זו חטאת או אשם לא אמר כלום..." ושם הל' י' "האומר חטאתו ועולתו ואשמו ושלמיו של פלוני עלי, אם

הרי דקרבן אתי אך ורק לכפרה ואין בה דין עונש כלל דאי יש בה משום עונש היתכן שנגיד אצלה "אם אדם רוצה להביאו ולהתכפר יביאו ואם לאו לא יביאו", הרי עונש פי' הדבר מידי "חיובית". הגע בעצמך במי שהרג את הנפש האם שואלים אותו ב"ד אם רוצה שיהרג ויתכפר אז ממיתין אותו ואם לא רצה שיתכפר ממיתין, ודאי שאין לזה שחר דמובן שהמיתה בא בתורת עונש רק שבתולדה מביא לאדם כפרה. משא"כ בקרבן אליבא דהרשב"א היא אך ורק כפרה בלי שמץ של עונש ודו"ק בזה.⁹

וכן נראה דעת הרמב"ן בפירושו עה"ת (שמות כא: ל) על הא דכתיב "אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו", פי' בעבור היות הכופר כפרה כענין הקרבנות, ואם הוא אינו חפץ בה אין מכריחים אותו לבא לב"ד לחייבו בכך, ואפילו אם חייבוהו אין ממשכנין אותו, בעבור זה אמר הכתוב "אם".

הרי להדיא לדעת שניהם מידי דבא אך ורק בתורת כפרה כמו קרבן ודמי כופר אינו חיובית אלא לטובת האדם היא ובודאי שיקיימו ויתכפר, אמנם אין הב"ד כופין אותו וכל' הרשב"א דמלתא דנפשיה היא. משא"כ עונשין וחיובי ממון אינם מלתא דנפשיה אלא מלתא דידיה ודחבריה (בממון מובן ובנפשות מה שמוטל על ב"ד לעונשו).

לעומת זה בחיובי מיתת ב"ד אינו כן אלא ב' עניינים יש (א) העונש (ב) ובתולדה הכפרה, בדומה להחיוב ממון והכפרה אצל ממונא. וביתר ביאור מצינו גבי מיתת ב"ד ב' מחייבים (1) העונש הפרטי כפי חומר העבירה וממנה בא הכפרה (2) דין שני המוטל על הב"ד של "ובערת הרע מקרבך". כדי לפעול הכפרה בעי שיתוודה האדם על חטאו ובל"ז אין לו כפרה. אמנם אפי' אם עמד וצווח שלא

רצה אותו פלוני הרי זה מניחו להקריבן על ידו ומתכפר לו, רצה בשעת הפרשה ולא רצה בשעת הקרבה אלא חזר בו בעולה ובשלמים מקריבין ומתכפר לו בהן, אע"פ שאינו רוצה עתה שהרי רצה בשעת הפרשה, אבל בחטאת ובאשם לא נתכפר לו עד שירצה מתחלה ועד סוף. והיא היא הדברים שחטאת ואשם שייכים רק להחוטא עצמו ואין להשני שום קשר בלי רצון החוטא משא"כ גבי שלמים ועולות שאף על הנודר עצמו הם רק חיובים חיצוניים וגם השני יוכל לנודר אז לא בעינן דעת הנודר כל כך.

⁹ מה שמצינו גבי מיתת ב"ד דבעי "שיתיר עצמו למיתה" (פי' הדבר בשעה שהתרו בו לא מספיק שישב על מנת כן אני עושה אלא בעי שיפקיר עצמו למיתה להדיא - רמב"ם הל' סנהדרין יב: ב) כל זה בשעה שהתרו בו אבל עכשיו אחר שנגמר דינו ממיתין אותו ב"ד בעל כרחו ולא איכפת לנו כלל שלא רצה שיהרגו והדבר פשוט רק באתי לסלק הבלבול.

רוצה הב"ד ממיתין אותו. הרי להדיא שמצינו ב' העניינים במיתת ב"ד כמו בחיובי ממוןא. אז עוד הפעם מובן למה בכהני גווני נתפס הדין "כאשר זמם" דאף שהעדים לא הרגו בידים ולא שייך אצלם כפרה כלפי אותו חטא שהעדנו עכ"ז העונש מיתה עומדת אף היכי שלא יביא עמה כפרה ובזה נתפס הכאשר זמם.

הרי שגדר מידי דבא אך ורק בתורת כפרה כחטאות ואשמות ודמי כופר אין בהם דין עונש כל עיקר ומת"כ אין ממשכנין וכל' הרשב"א "אם אינו רוצה להתכפר אל יתכפר". משא"כ מיתת ב"ד ומלקות עיקרם דין עונש אלא שע"י קיומם מהווים כפרה בתולדה, ממש כמו שראינו אצל החיובי תשלומין ברוב המקומות בתורה שבעיקרם הם חיובית אלא שמהווים כפרה בתולדה אחר שילומם.

נמצא בקיצור שיש לנו ג' סוגי חיוב:

1. חיובי ממון (דמי היזק, השבת גזילה או דמיה קו"ח אצל מעילה)
2. עונשין (חיובי מיתה מלקות וגם תשלומי קנס)
3. כפרה (דמי כופר, חטאות ואשמות ולדעת התוס' תשלומי קו"ח דתרומה שאכלה בשוגג)

בכולן יש כפרה אמנם בב' הראשונות הכפרה בא בתולדה של עיקר החיוב (בממון – התשלומין בעונש – קבלת המיתה או המלקות) משא"כ באחרונה שהיא אך ורק כפרה ואין בה שום דין עונש או חיוב ממון.

ואם כנים דברינו יוצא לכאן נפ"מ רבות

1. היכי שהשני תפס הממון שלדעת תוס' דכל התשלומין כפרה מוציאיין מידו שודאי לא מתכפר הראשון במה שתפס ממנו בעל כרחו ואין לשני שום זכות תביעה חוץ מזה. משא"כ להר"ש הואיל ויש חיוב ממון רק שהכפרה תלויה בה אז מהני התפיסה כמו בכהת"כ.
2. היכי שאין לו האם נוטלים מהלקוחות (היינו ממשועבדים) לדעת תוס' לכאן' לא דאיך זה יתכפר לו הרי לא שילם כלום משא"כ להר"ש דינו כמו בשאר חיובי ממון.

3. אם אין לו אלא דמי חציו אי משום כפרה פטור אי משום ממונא חייב (עי' תוס' בב"ב נו: ד"ה ורבנן לשונו היא "דאין אדם מביא חצי כפרה חצי חטאת וחצי אשם"¹⁰).
4. שור של חרש שוטה וקטן שהרג פטורים הואיל ואינם בני כפרה משא"כ כשהזיק חייב דהוי חיוב ממון (רמב"ם הל' נז"מ פ"י הל' ו').
5. ומצאתי בנתיח"מ (סי' לט' ס"ק ב') היכי שנשטתית הלוה אחר ההלואה למ"ד פריעת בע"ח מצוה אין כופין הואיל והיא מדין כפרה משא"כ אי הוי חיוב ממון ודאי יורדין לנכסיו. אצלינו גבי תרומה נמי וזה ממש אותו חילוק שהבאנו.¹¹

ועפ"ז מובן דעת התוס' דבאוכל תרומת חמץ בשוגג חייב בקרן וחומש דדמי תרומה אף שיש כרת מפאת החמץ בפסח (אליבא דר' נחוניא בן הקנה דאף בכרת יש קלב"מ) דלא שייך הדין קלב"מ היכי שחד מהחיובים בא אך ורק מדין כפרה והקשינו דלכאור' אין לזה טעם דהא גם הכרת משום כפרה. אמנם ע"פ דברינו שיש הבדל גדול בין מידי דכפרה למידי שעיקרו עונש אלא שמהווה כפרה בתולדה. אז לגבי דין קלב"מ דכל דינו נאמרה בב' רשעיות דהיינו עונשין וע"פ דעת הרשב"א והרמב"ן שכופר כקרובן ואין בו שום דין עונש כלל, לא שייך לפוטרו.

¹⁰ בדיוק כמו שביאר הגר"ח למה גבי (בב"מ דף כח.). "סימנים וסימנים" (פי' היכי שב' אנשים נתנו אותו סימן באיזה אבידה) הדין הוא יניח עד שיבא אליהו ולא אמרינן יחלוקו היא הואיל והמדובר היא מצות השבת אבידה אין מצוה לחצאין וכל הדין דיחלוקו נתחדשה בדיני ממונות. כההיא דשנים אוחזין בטלית שהעיר הרא"ש שם מיד (סי' א') שמצאו הטלית ביחד בעיר שרובה עכו"ם ומת"כ לא היה בה מצות השבה אלא דין ממון ביניהם והדין הוא יחלוקו.

¹¹ אמנם מצאתי בקובץ שיעורים בב"ב אות ב' שלמד ההבדל בין תשלומין שמדין (1) חיוב ממון לאלו (2) שמדין כפרה היא דאצל (1) הכפרה תולדה של זכות התובע ואילו (2) להיפך זכות התובע היא בתולדה של חיוב הנתבע (ע"ש שעי"ז מובן למה לא יועיל מחילה גבי תשלומי כפרה דמה לי שמחל התובע ופקע תביעתו אבל חיוב הנתבע להתכפר במקומה היא משא"כ היכי שהכפרה תולדה דזכות התובע אז כשמחל וביטל זכותו גם הכפרה נתקיים). ולפי הבנתו יוצא שגם היכי דהתשלומין כפרה יש זכות תביעה ומת"כ היכי שתפסו אין מוציאין מידו וכן לגבות מהלקוחות היכי שאין לו אפשר שגובין דיש לו תביעת ממון. אלא ד"ל שגם להבנת הקו"ש הואיל והתביעה תולדה דכפרה היכי שלא נתכפר לא יועיל תביעתו.

ורציתי להוסיף הא דקיי"ל שגם היכי דאמרינן קלב"מ הא לצאת ידי שמים בעי לקיים עונש הקלה לדברינו מוכן שהדין קלב"מ פועל לפטור החיוב ממון אבל הכפרה דילי' עדיין אין לו ולא יתכפר עד שיקיימו.

ה] בעיית הגמ' גבי תשלומי כופר האם ממשכנין כמו בנדרים או לא כמו בחטאות ואשמות?

הגמ' בב"ק דף מ. שואלת למ"ד כופרא כפרה (היינו שהכופר שחייבה תורה לבעל השור שהרג אדם מדין כפרה בא ולא ממונא) האם ב"ד ממשכנין או לא? והגמ' מביא ב' צדדי השאלה בזה"ל

"כיון דכפרה הוא – כחטאת ואשם דמי, מחמר חמיר עילויה ולא בעי משכוניה, או דלמא כיון דלחבריה הוא דבעי מיתבא ליה – ממונא הוא, ולא לגבוה הוא, ולא חמיר עליה ובעי משכוניה? אי נמי, כיון דהוא לא חטא וממוניה הוא דאזיק, לא חמיר מילתא עילויה ובעי משכוניה".¹²

ולכאור' בתשלומי תרומה נמי ניתן אותו האיבעיא שהיא (1) מדין כפרה כמו חטאות ואשמות (2) והממון לחבריה הוא (פי' לכהן) כמו הכופר שחייב ליורשי הנהרג ואף שאין את הספק השני שהרי אצלינו הוי אדם המזיק (פי' הוא גרם ההפסד ע"י אכילתו) משא"כ גבי כופר שהיא ממון המזיק אבל המסקנא שם משמע שספק הראשונה מספיק.

אמנם לפי האתוון דאורייתא את"ש, הואיל וכל זכות הכהן בתרומה "משולחן גבוה קא זכי" אינו חשוב ממון חבריה אלא דומה לקרבן שהיא מחוייב לשמים ומת"כ חמיר בעיניו ולא בעי למשכונ' ואין מקום להאיבעיא.

ו] שיטת הרמב"ם אף דקיי"ל כמ"ד כופרא כפרה "הודאת פיו" דבעל השור מחייבו

הרמב"ם (הל' נז"מ י:ד) פסק "זה שנאמר בתורה וגם בעליו יומת מפי השמועה למרו שחיוב מיתה זו בידי שמים ואם נתן כופר הנהרג

¹² משמעות הגמ' היא שבעצם יש חיוב לשלם הכופר דלא כדעת הרמב"ן והרשב"א דלמה לי' להגמ' להביא סברות לחלק בין דמי הכופר לחטאות ואשמות (פי' או דלחברי' לא חשוב בעיני או שורו הרג והוא לא עשה כלום) הרי בלי"ז אין כופין דאינו בתורת חיוב אלא לטובתו ניתנה שיהי' לו כפרה. (ועי' באבן האזל הל' נז"מ שדן בזה)

נתכפר לו, ואע"פ שהכופר כפרה הוא ממשכנין את מי שנתחייב בכופר בעל כרחו. אמנם בהל' סנהדרין (ה:יד) פסק שדמי הכופר משלם ע"פ עצמו (פי' בהודאת פיו). והקשו האחרונים היאך מחייבין אותו בהודאת פיו הא דמי הכופר משום כפרה אתי ודינו כמו קנס דקיי"ל "מודה בקנס פטור". (עי' חי' רע"א בב"ק דף מ.). אמנם לדברינו אתי שפיר דידוע שחד מהטעמים שהמודה בקנס פטור היא הואיל והקנס עונש והיכי שאדם מחייב עצמו לא נקרא עונש, דרק כשהב"ד מענישו נקרא עונש. לפי"ז בכל קנס יש דין עונש ומת"כ בהודאת פיו לא סגי משא"כ בדמי כופר שלדעת הרשב"א והרמב"ן שוה לחטאות ואשמות שאינם באים בתורת עונש כלל אלא כולו כפרה ומת"כ מלתא דנפשיה היא אם רצה יתכפר ואם לאו, אל יתכפר (עי' לעיל ל' הרשב"א) בודאי יתחייב ע"פ עצמו כמו גבי קרבן, דלא מצינו בשום מקום דבעי אדם להביא עדים שחילל שבת או עבד ע"ז בשוגג כדי שיהא לו רשות להביא חטאתו אלא הואיל והקרבתו לטובתו, מאמינים לו (ובפרט שעל הצד שהוא משקר יש איסור מה"ת להביא ולשחוט חולין בעזרה) הוא הדין גבי דמי הכופר.

ז] הא דקיימא לן גבי "מצוות עשה" דכופין אותו עד שתצא נפשו

והשתא יש לנו פתח למה בעי דין מיוחד אצל ערכין עולות ושלמים שממשכנין הלא בכל מצוות עשה יש דין כפייה כדאמרינן בכתובות דף פו. "האומר סוכה איני עושה לולב איני נוטל, כופין אותו עד שתצא נפשו".

ועוד יותר דלכאוי' יש ללמוד משם בק"ו מה אם יש רשות לב"ד להרגו כדי שיקיים מצוותיו כש"כ שיהא להם רשות לירד לנכסיו¹³. אלא לדעת הרשב"א והרמב"ן את"ש דאה"נ משום עולות ערכין ושלמים לא

¹³ אמנם זה אינו דמצינו כמה מקומות שיש חיוב מיתה ואעפ"כ אסור ליגע בנכסיו. לדוגמא בכל חייבי מיתת ב"ד הדין הוא שנכסיו ליורשיו חוץ מאנשי עיר הנדחת ומי שמוריד במלכות שהדין הוא דממונם פלט. וכן באלו כופרים שהדין הוא מורדין ולא מעלין אפ"ה אסור לגזול מהם. אלא שמצאתי בספר יראים לר' אלעזר ממי"ץ (מובא בקו"ש לבב"ק אות קו') שכתב אצל נכסי רשע אחרי שהתורה הזהיר לנו מלחבול בחבירו ואפ"ה באדם רשע שרי (למדים זה מקרא דכתיב "ונשיא בעמך לא תאור" דדרשינן "בעושה מעשה עמך" לאפוקי רשע שאינו עושה מעשה עמך - שם מדובר לענין האיסור לקלל חבירו אמנם יש דעה שלמדים חבלה מקללה ע"ש בסוגיא סנהדרין פה). עפ"ז למד היראים ק"ו דשרי לירד לנכסיו דאם מותר להכותו כש"כ בממונו. אלא שהר"ן בחידושי לסנהדרין דחה זה בשתי ידיים.

איצטריך לאשמעינן אלא חטאות ואשמות אתא לאשמעינן, להגיד לנו שיסודם לטובת האדם שיהא לו כפרה, מ"מ מלתא דנפשי" הוא ואינו חיובית כמו מיתה היכי שעברה במזיד ומת"כ הדין הוא דאין ממשכנין.

ודע שאף להרשב"א והרמב"ן הבאת חטאות ואשמות הוו מצות עשה וכמו שמנה הרמב"ם בספר המצות שלו וכן בספר החינוך מצוה קכ"א. ואעפ"כ אינם בכלל הדין דכופין אותו עד שתצא נפשו. ונ"ל שהסבה לכך היא ע"פ הגמ' חולין דף קי: דתניא "כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה, אין בית דין שלמטה מוזהרין עליה" (שם מדובר על מצות כיבוד אב שכתוב גבי' "למען יאריכון ימיך" דנקרא שכרה בצידו) ופי' רש"י שם (ד"ה שמתן שכרה) לכך פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה עכ"ל. אז אצלינו נמי י"ל שהבאת חטאות ואשמות (וכן תשלומי כופר) חשובים "מצות עשה שמתן שכרן בצידן" עבור מה שמהווים כפרה לאדם ומוחקים חטא.

חן כפייה אצל מצות עשה הניתוק ללא תעשה

ואם כינים דברינו מובן עוד בעייה שהגמ' מכות טו: מביא מח' ר' יוחנן וריש לקיש אצל הדין דלאו הניתוק לעשה אין לוקין עליו, מה דינו היכי דלא קיים העשה, האם בעינן ביטול העשה (פי' שביטל האפשרות לקיימה מה שאנו קוראים "ביטלו ולא ביטלו" – שיטת ר' יוחנן) או מספיק מה שלא קיימו מיד אחרי שעבר האיסור (קוראים לזה "קיימו ולא קיימו" – שיטת ר"ל).

וקשה לי על ב' השיטות שלכאור' אין מקום לפלוגתתם שהמדובר היא מצות עשה כגון המצות השבה גבי גזילה ("והשיב הת הגזילה אשר גזל") או המצות שריפה גבי נותר ("והנותר ממנו עד בוקר באש תשרף") וא"כ בעינן לכופו לקיימה מיד כמו בשאר מצות עשה ד"כופין עד שתצא נפשו". אמנם לדברינו את"ש שבכל עשה הניתוק ללאו כאילו אמרה התורה דקיום העשה הוה תיקון הלאו ומהווה הכפרה. והרא"י לזה ממה שאין לוקין היכי דקיים העשה שקיימו עומד במקום המלקות. ומת"כ יש לומר דחשוב "מצות עשה שמתן שכרה בצידו" כדבארנו אצל הקרבן חטאת ואשם וכה"ג אין כופין. ואחר זמן מצאתי שכן כתב המשנה למלך (הל' מתנות עניים ז':) לבאר דעת הרמב"ן שדעתו דהשבת העבוט חשוב מצות עשה שמתן שכרה בצידו דהואיל והיא "לאו הניתוק לעשה" נקרא שכרה בצידו ודו"ק.

טן חיוב גלות אצל ההורג בשוגג: חיוב הצלה או עונש

בדרך כלל מסתכלים על הדין גלות במי שהרג בשוגג בתור הצלה מיד גואל הדם, אמנם בספר החינוך מצוה תי' מובא להדיא שבעיקרו היא עונש (והצלתו רק בתולדה ממנו) וז"ל "מצוה על בית דין להשליך מכה נפש בשגגה מעירו לערי מקלט..." וטעמא כ' החינוך "מכיון שבאת תקלה גדולה כזו על ידו (פי' שהרג אחד בשוגג), שיצטער עליה צער גלות ששקול כמעט כצער מיתה שנפרד האדם מאוהביו ומארץ מולדתו ושוכן כל ימיו עם זרים".

וכן משמע ברמב"ם (הל' רוצח ז:ז) "רוצח שגלה לערי מקלט ורצה אנשי עירו לכבדו יאמר להם רוצח אני... ואם נגיד שגלות היא הצלה ולא עונש למה יקפיד רחמנא שלא לכבדו".

ונ"ל ע"פ דברינו להביא ראיה לדבריהם ממכות (דף ב:). שואלת הגמ' מנא הני מילי שעדי גלות שהוזמו אינם גולים? דאמר קרא "הוא ינוס אל אחת הערים" הוא ולא זוממין. ובהמשך מובא עדים שהעידו על אחד שחייב כופר ואח"כ הוזמו אין משלמין את הכופר ומפני הטעם שראינו ד"לאו בני כפרה נינהו". וק' דגבי גלות נמי למה לי קרא נימא ש"העדים לאו בני הצלה נינהו" דאין להם גואל הדם שיצטרכו הצלה. אלא מוכרחים לומר שיעיקר הגלות בתורת עונש היא וכמו שכתב החינוך ושייך בו כאשר זמם כמו בשאר עונשים אלא שיש דבר נוסף הצלה מיד גואל הדם שבא בתולדה דקיום העונש. עכשיו מובן למה בעי קרא מיוחד גבי גלות דלא דמי לכופר דכופר אינו עונש אלא כולו כפרה וכדבארנו משא"כ גלות¹⁴.

סיכום

א. הבאנו דעת התוס' שהחיוב תשלומין של זר האוכל תרומה בשוגג, מדין כפרה אתי ולא דמי לשאר דיני תשלומין שבתורה שהם בעיקרם חיובי ממון כגון תשלומי גזילה. וגם שיטתו שמת"כ לא אמרינן הדין קם לי' בדרכה מיניה היכי שהחיוב תשלומין משום תרומה. והקשינו בתימה (1) דגם שאר חיובי תשלומין שבתורה מהווים כפרה כמו גזילה, מעילה, וד' דברים בחובל בחבירו. (2) אם נניח שיש הבדל עכ"ז למה אין דין

¹⁴ ועי' בריטב"א מכות ב: ד"ה תנו רבנן שהקשה קו' זו ומביא כמה ראיות שאינו כפרה.

קלב"מ הא כל החייבי מיתות מהווים כפרה ואעפ"כ יש דין קלב"מ ומה בכלל מתכוון התוס'?

ב. הערנו שבעצם ד' התוס' כבר נמצאו בגמ' שהרי במכות ב: מובא שעדים שהעידו על אחד שהוא חייב כופר ונמצאו זוממין פטורים מן הכופר והסבה משום דקסברי כופרא כפרה, והני "לאו בני כפרה ניהו". והשאלה היא איך זה שונה משאר החיובים שהעידו על בני אדם הרי גם הם מהווים כפרה. לדוגמא אם העידו שא' הרג חברו והוזמו נהרגים ולמה הרי המיתה משום כפרה אתי.

ג. ראינו שיש הבדל גדולה בין מידי דבא אך ורק בתורת כפרה כמו דמי כופר היכי ששורו הרג אדם (אנן קיי"ל דכופרא כפרה) למידי שעיקרו חיובית אמנם יש כפרה בתולדה כשיקיימו כמו תשלומי הקרן אצל גנב. [בפנים ריש אות ב']

ד. בארנו שי' תוס' כתובות ל: שתשלומי תרומה דמי לכופר שהיא כולו כפרה ולא דמי לתשלומין דגבי מעילה או גנב. והשאלה היא למה הרי גם גבי תרומה לכאור' האוכלו גרם הפסד לכהן. הבאנו בשם האתון דאור' שבעצם אין התרומה של הכהן אלא משולחן גבוה כזכו וכל' הרמב"ם הל' תרומות (יב:יט) "שעל שלחן המקום הם אוכלין ועל שלחנו הם שותים ומתנות אלו לה' הם". ושל גבוה נמי לא הוי שהתורה נתנה ברשות הבעלים כדכתיב (במדבר ה:י) "ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים" אלא שאינו לגמרי ברשותם רק שיתנו לכהן שירצה. נמצא שאינו ברשות מי שהוא ומת"כ כל התשלומין שלו מדין כפרה אתי ואין כאן מידי חיובית כלל. [בפנים סוף אות ב']

ה. עפ"ז מובן הגמ' מכות שאה"נ בשאר החיובים שהעידו העדים, הכפרה בא בתולדה של עיקר החיוב. אז על עיקר החיוב נתחדשה הדין כאשר זמם שהני זוממין נתחייבו באותו חיוב. אמנם בכופר שאין חיוב ממון בעצם רק כולו כפרה זה לא שייך אלא למי ששורו הרג והני עדים אין שורם הרג (עי' ל' רש"י שם). [בפנים אות ג' ובהערה למטה מספר ז']

ו. אחד מן הנקודות החשובות בין חיוב ממון שמהווה כפרה בתולדה למידי דכל גופו כפרה היא אם היא חיובית או רשות דאלו שעיקרם חיוב ממון (פי' שהם למלא איזה הפסד שגרם) חייבים לשלם אפילו אם לא רצה להתכפר אמנם אלו שמהווים כפרה לחוד ואין שם מידי חיובית אז לדעת כמה ראשונים (הרשב"א והרמב"ן) הרשות בידו אם רצה להתכפר יקיימו ויתכפר ואם לאו אל יתכפר (פי' הדבר שמדידי שתיקן רחמנא בתורת כפרה

לחוד הווי לטובת העבריינן שיהא לו דרך להתכפר אמנם הרשות בידו שלא יעשה) [בפנים ריש אות ד']

ז. הבאנו כמה נפקא מינות בין מידי דמשום כפרה לאלו שעיקרם חיוב ממון או עונש המהויים כפרה בתולדה (1) היכי שתפס (2) אם אין לו לשלם האם הולכים אצל הלקוחות (3) אם יש לו רק חצי הדמים (4) היכי שהשור של שהרג הוה חרש שוטה או קטן.

ח. עפ"ז בארנו המשך ד' התוס' דלעיל דלא ניתן הדין קלב"מ היכי שחד מהדברים שנתחייב הוי משום כפרה לחוד. והקשינו למה הרי גם החיוב מיתה מהוה כפרה ולמה נגרע מה שתשלומי תרומה כולו כפרה? בארנו שהדין קלב"מ נתחדשה רק היכי שיש ב' רשעיות דהיינו ב' עונשין לדוגמא המדליק גדישו של חבירו בשבת חייב מיתה מחמת שבת ודמי הגדיש מחמת היזק אלא שהתורה פטרו אממון דקלב"מ. אמנם האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג אף שיש כרת מחמת החמץ חייב עדיין בתשלומי התרומה שדמי התרומה אינו בה בתורת חיוב ממון (דדמי לעונש שהיא חיובית וחייב לשלמו) אלא כפרה לחוד ולא נקרא עונש דעונש היינו שעושים לו בעל כרחו בניגוד למידי דכולו כפרה כחטאות אשמות ותשלומי תרומה שאם רצה יתכפר ואם לאו לא אבל אין כופין וכדראינו. [בפנים סוף אות ד']

ט. בארנו למה לא מבעיא בעלי הגמ' אצל תשלומי תרומה אי כופין לשלם כמו שאיבעיא גבי כופר דלכאו' אחד מצדדי השאלה יש גם בתרומה וזה ל' "כיון דכפרה הוא – כחטאת ואשם דמי, מחמר חמיר עילויה ולא בעי משכוניה, או דלמא כיון דלחבריה הוא דבעי מיתבא ליה – ממונא הוא, ולא לגבוה הוא, ולא חמיר עליה ובעי משכוניה?" אלא דלפי דברינו ע"פ האתוון דאו' לא דמי דאינו משלם לכהן דהא משולחן גבוה קא זכי. [בפנים אות ה']

י. הבאנו קו' האחרונים איך פסק הרמב"ם שהודאת פיו מחייב אדם בדמי כופר (פי' היכי שהודה ששורו הרג) הרי הרמב"ם פסק דכופרא כפרה ודמי לקנס ודין הוא בכהת"כ דמודה בקנס פטור. ובארנו ע"פ דברינו דשאני מידי דכולו כפרה דלטובתו נתקנה וכמו שגבי קרבן שלכפרה אתי לא בעי עדים שיהא שרי ל' להביאו ה"ה גבי כופר. [בפנים אות ו']

יא. בארנו למה לא אמרינן הכלל במצות עשה "דכופין אותו עד שתצא נפשו" במידי דלכפרה אתי שהרי גם הם מצות עשה (כגון להביא חטאות ואשמות ולשלם כופר). הבאנו שדין כפיי' לא נתחדשה במצות

עשה שמתן שכרן בצידן כמו כיבוד אב וכו'. (עי' פי' של רש"י שם חולין קי':) אז י"ל דהני של כפרה חשובות מתן שכרן בצידן היות שהתורה נתנה לו אך ורק כדי שימחוק חטאו. (לעומת אלו שעיקרם חיובי ממון ובאים למלא ההפסד ובלי צווי התורה נתחייב בהם) [בפנים אות ז']

יב. ועפ"ז יש להבין בכל עשה הניתוק לעשה מצינו מח' אי בעי ביטול הע' כדי שילקה עבור הלאו או מספיק שלא קיימו מיד ולכאו' אין מקום להמח' שהרי במצות עשה כופין הב"ד שיקיימו אלא עוד הפעם האי עשה חשוב מתן שכרן בצידו שכל תפקידו הוא לתקן הלאו וממש כמו שבארנו גבי קרבנות וכופר (וציינתי שכך ביאר המל"מ הל' מתנת עניים ז:י) [בפנים אות ח']

יג. הבאנו ראי' שהחיוב גלות אין עיקר עניינו הצלה אלא עונש ומת"כ בעי קרא מיוחד להוציא עידי גלות מדין הזמה ולא די הסברא כמו גבי כופר.